

redace

Prof. dr. Michal Reiman Drsc.

Posudek na diplomovou práci Jitky Zákouské „Problém kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS v únoru 1956: Příčiny nastolení této otázky a její konsekvence.“

Téma své diplomové práce autorka zvolila již před několika léty; řídila se přitom, jak uvedla v předmluvě, zájmem o problematiku stalinismu, který získala čtením knihy A. Solženicyna „Souostroví Gulagu“. Ukázalo se ovšem, že tento záměr realizovat nebude pro ní nikterak snadné. Překážela v tom nejen počáteční neznalost historického a společenskovedního „řemesla“, ale také chybějící zkušenost s texty vědecké povahy a způsob myšlení, vyznačující se malou schopností k abstrakci a k zobecnění. S těmito problémy se autorka se vzácnou vytrvalostí trápila a potýkala řadu semestrů: absolvovala bezpočet konsultací, účastnila se metodických seminářů, vytvořila několik variant svého textu, které nakonec vždy zavrhl nebo podstatně přepracovala. I její téma přitom prodělalo řadu změn, které podstatně zmenšily jeho původní záběr.

Předložená práce je jakýmsi shrnutím tohoto autorčina úsilí. Lze v ní zaznamenat řadu pozitivních výsledků: text získal zřetelnou strukturu, která vyjadřuje autorský záměr. Zlepšila se schopnost využívat pramenný materiál, zvažovat jeho výpovědní hodnotu a eventuální vnitřní rozpornost. Autorka se naučila vytvářet i využívat odkazový aparát, citovat prameny a zdroje informace, dokládat závěry. Patrný pokrok lze zaznamenat i v stylistice práce a v schopnosti autorky vyjadřovat své myšlenky. Ačkoli ani předložená varianta textu není zbavena nepřesností, opakování a stylistických neobratností, její znění je vcelku kompaktní a orientuje se na věcné obsahy.

Nechci se však zde podrobněji vyjadřovat k jednotlivostem struktury nebo k náležitostem textu. Přes uvedený pokrok má tento text i řadu nedostatků a vad. Jako celek nadále trpí malou schopností autorky k abstrakci a k zobecnění shromážděného materiálu. Platí to již o výchozí pozici, zdůvodnění příčin, proč se v SSSR po Stalinově smrti stalo aktuální nastolení problému „kultu osobnosti“. V autorčině výkladu se do popředí dostaly odkazy na mocenský kalkul, na střet o pozice v sovětském vedení a na boj o nástupnictví po Stalinovi. Jsem vzdálen tomu, abych význam tohoto zjištění popíral. Nešlo však v tomto případě zdaleka o jediný motiv a důvod. Zahájit „boj“ proti „kultu osobnosti“ bylo právě z mocenského hlediska velmi riskantní, nebyl tehdy nikterak populární ani u obyvatelstva, ani u podstatné vrstvy mocenské elity. Existoval větší počet důvodů, které postrčily vývoj tímto směrem: bylo by potřeba více hovořit o politickém kursu, inaugurovaném Stalinem v posledních letech jeho života, a o konsekvencích tohoto kurzu, které vedly zemi, i celý blok do hluboké krize, jež se nedala za zachování stalinského kurzu zvládnout; zvrácená „racionalita“ teroru se přitom již vyčerpala, ohrožovala příslušníky vládnoucí elity samé. Je pouze příznačné, že členové nejvyššího vedení se obávali „spiknutí Beriji“, které ve skutečnosti neexistovalo. Práce tyto okolnosti v podstatě pomíjí, a pokud jsou v ní uváděny, zůstávají na úrovni okrajových poznámek a neovlivňují dostatečně obsah a základní výpověď textu.

Značné slabiny vykazuje práce s literaturou: výběr prací není dostatečně reprezentativní a úplný, což se promítá i do autorčiny schopnosti reflektovat širší kontext událostí. Řada problémů, nastolených v literatuře, zůstala mimo její obzor. Autorka přitom dosti nerozlišuje mezi primární a druhotnou literaturou a chybí odstup od citovaných prací: řadí odkazy na ně vedle sebe jako stejnoznačné, ačkoli koncepce a interpretace faktů jednotlivých děl jsou nezhodná. Do textu se tím častěji dostávají i hodnocení a tvrzení, které si navzájem protiřečí.

Hovořím o těchto nedostatcích také proto, abych zdůvodnil, v čem a proč je práce přesto schopná obhajoby. Je třeba především přihlídnout k specifické autorčince a způsobu myšlení, který není výlučně negativní: autorka sice nekreslí plátno události, jejich vzájemné souvislosti nebo vzájemnou podmíněnost, soustřeďuje se však na obsah jednotlivých dokumentů, resp. vystoupení a prohlášení a hodnotí jejich roli ve vzniku či tvorbě pojetí, které se uplatnilo na XX. sjezdu KSSS. Práce se tak rozpadá do řady epizod, které objasňují důležité komponenty děje. Přitom je třeba uvážit, že autorka se opírá o poměrně široký kruh již zveřejněných pramenů a dokumentů a to určuje i výslednou hodnotu její metody¹. Podstatné je také to, že se nenechala svést tradičním pojetím XX. sjezdu, opřeným o apologii Chruščeva, která poznamenala nejen starší literaturu, ale i četné soudobé ruské a západní práce². Její hodnocení Chruščeva a jeho boje proti „kultu osobnosti“ je výrazně kritické, a to se promítá i v kresbě důležitých detailů, které v dosavadní literatuře nebyly a nejsou ani dnes dostatečně zaznamenány. Bortí se představa o Chruščevově vystoupení proti „kultu osobnosti“ jako o dlouhodobě připravované akci. Ve skutečnosti rozhodující impuls k němu přišel nedlouho před XX. sjezdem KSSS. Byla vytvořena Pospělovova komise, která měla přezkoumat „přehmaty“ Stalinovy doby a pravdivě vylíčit jejich rozsah a obsah. Její zpráva byla, v rozporu se zkreslujícími tvrzeními starší literatury, zdrcující a to je zřejmě důvod, proč nebyla tehdy ani potom v SSSR zveřejněna (a to ani pro vnitrostranickou potřebu). Kritika Chruščeva tak silně poznamenala autorčiny text. Mám dokonce dojem, že se v ní zčásti ztrácí přelomový význam Chruščevovy kritiky Stalina. A tak, ačkoli autorčiny text na první pohled budí dojem fragmentárnosti, souhrn poznatků, které přináší, umožňuje hovořit o jeho přínosnosti.

Závěr. Pokládám práci za schopnou obhajoby: obsahuje dostatek poznatků, které svědčí o její pozitivním výsledku. Nechci však nikterak popřít i její vážné metodické a obsahové nedostatky. Způsob myšlení autorky sice může objasnit povahu textu a zvláštnosti jeho kompozice, nemůže však ospravedlnit četné metodické a obsahové defekty. Navrhují proto výkon autorky zhodnotit známkou

3 (dobře)

Michal Reiman

¹ Je třeba poznamenat, že značná část pramenů k jednání XX. sjezdu a speciálně k problémům „kultu osobnosti“ a rehabilitací byla již zveřejněna.

² M.j. také čerstvý Chruščevův životopis z pera W. Taubmana, k němuž autorka nejednou odkazuje.